

3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve Sonrasındaki Muhtemel Gelişmeler

15 Kasım 2002 akşamında düzenlediğimiz yuvarlak masamızın konukları; Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi **Prof. Dr. Oktar Türel**; Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyelerinden **Prof. Dr. Sina AKŞİN**, **Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI**, **Prof. Dr. Taner Timur** ve CHP Milletvekili **Prof. Dr. Oğuz OYAN**. Tartışmacılar konuyu iki tema etrafında yürüttüler. Birincisi, Seçimlerin gerçek galibi ve mağlubu kimdir? İkincisi de; Bundan sonra neler olabilir? Toplantı sırasında kayda alınan ve katılımcılar tarafından gözden geçirilen metinleri takibeden sayfalarda büyük bir ilgi ile okuyacaksınız.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Seçimlerin gerçek galibi ve mağlubu kimdir veya nedir konusunun görüşülmesine, önceden belirlediğimiz sıraya uygun olarak Sayın AKŞİN'den başlayalım.

Prof. Dr. Sina AKŞİN: Maalesef bu seçimleri şeriat kazandı. Çünkü İslamcı diye, şeriatçı diye kaç kez kapatılmış bir partinin önder kadrosundan ayrılan bir gurubun kurmuş olduğu bir parti var. Bu parti ve parti liderleri değiştiklerini ileri sürüyorlar, bu değişiklik sözüne inanmak ne kadar kolaydır? İnanılabilir mi doğrusu bu konuda benim derin tereddütlerim var. Kaldı ki iş bu kadar basit değil. İnsanlar değişebilir şüphesiz ama bu liderler bir takım kitlelerin önderleridirler. O kitleler değişiyor mu? Bunlar ne kadar değişmek isteseler de o kitlelerin temsilcileri olarak, o kitleden güç alan insanlar olarak mutlaka bu kitleye uymak

durumunda kalacaklardır. O bakımdan "Şeriatçılar kazandı, İslamcılar kazandı." doğru bir tahlildir. Zaten Avrupa'da da genel tahlil bu. Yalnız bu tahlili Avrupalılar tutuyorlar şekerlemeye çalışıyorlar. Bu şekerleme de şöyle oluyor. Bunlar İslam demokratlarmış veya Müslüman demokratlar. Tıpkı Almanya'daki Hıristiyan demokratlar yada İtalya'daki Hıristiyan demokratlar gibi. Bu, dediğim gibi bir şekerlemedir. Bizde de bir çok çevreler bu görüşü kabul ediyorlar. Diyorlar ki Türkiye'de şeriatçılar uygarlaştılar, öğrenmeye başladılar, eski sivrilikleri kalmadı. Fakat arkadaşlar Sivas yangını otuz yedi kişinin yakılması olayı 1993 yılında oldu, aradan sadece dokuz yıl geçti. Dediğim gibi insanlar ne kadar değişmek isteseler de; eğer parti gibi bir kitle örgütünün başında iseler o kitlenin, o örgütün insanları olmak durumundadırlar.

Tabii bizde şeriatçılar laik bir devlette başına bela getirmemek için nasıl davranılması gerektiğinin sanatını çok iyi kavramışlardır. Saidi NURSİ, mesela bu örtme-gizleme sanatını gizlemeyi ileri bir dereceye götürmüş bir liderdir. Mesela Fethullah GÜLEN'nin üç ciltlik bir kitabı var: Fasıldan Fasıla. Fethullah Hocanın toplantılarda yaptığı bir takım konuşmalarını derleyen bir kitap. Bu üç ciltlik kitap yaklaşık 1200 sayfalık kalın bir eser. Bir çok vesile ile Fethullah Hocanın değişik konulardaki fikirlerini veriyor ve mükemmel bir fihrist var, bir dizin var her cildin sonunda. Burada her şeyi bulabiliyorsunuz. Mesela uzay konusunda Fethullah Hocanın fikirleri, hayvanlara muamele konusunda fikirleri, İsrail konusunda, Avrupa konusunda yani her türlü konuyu bulabiliyorsunuz. Fakat şeriat konusu yok. Bir Fethullah Hocanın hiç şeriattan bahsetmemesi çok ilginç bir şey ve aynı şekil-

de kadın meselesi de yok. Kadın meselesinde bir kere feministlere çatıyor. Kadının yeri evidir diye bir kere bahsediyor. Kadın yok, şeriat yok, dayak yok. Dayak konusu önemlidir, çünkü ortaçağın özelliklerinden biri de şiddettir. Kısaca bu adamlar laik bir ülkede laik bir cumhuriyette nasıl şeriatçılık yapılır bunun sanatını çok iyi kavramış kişilerdir. Onun için söyleme değil, eyleme bakmak gerekir.

Dediğim gibi Müslüman demokratlar tezi bir şekerlemedir ve yanlıştır. Şu bakımdan yanlıştır maalesef Türkiye orta çağ ile hesabını kapatmamış bir ülkedir. Türkiye aydınlanma devrimini durdurarak, karşı devrim sürecine girerek orta çağını tarihe gömmek projesinden vazgeçmiştir ve dediğim gibi bizde canlı bir orta çağ var. Sivas yangınını yaşamışız, Kahramanmaraş olaylarını yaşamışız. Sürekli gazetelerde okuyoruz kızlarını idama mahkum eden aileleri. Kaldırılma yatırılıp kocası tarafından 54 kez bıçaklanan bir kadının polisler tarafından seyredildiğini görüyoruz. Polis orada polisliğini unutuyor, çünkü o da maalesef orta çağ ideolojisinin bir kurbanı. Halbuki Avrupa'da bu engizisyondu, cadıların yakılmasıydı, bunlar yüz yıllar öncesinde kalmış, kapatılmıştır. Gerçekten oradaki dinsel hareketler bir uygarlaşma, bir terbiye sürecinden geçmişler ve zararsız hale gelmişlerdir. Biz bu konuda iyimser olamayız. Türkiye İran olmaz diye sık sık kimilerinin dile getirdiği bir söz var. Bu da kanıtlanamayacak bir önermedir. Türkiye inşallah İran olmaz ama Türkiye İran olmaz diye bir şey söylemek mümkün değil, yani bunu kanıtlamak mümkün değil. Türkiye, şartlar üst üste geldiği zaman İran da olur daha beteri de olur.

Nitekim faşizm İtalya'ya da Almanya'ya da geldi. İtalya'ya nispeten yumuşak bir şekilde geldi. Daha gelişmiş bir ülke olan Almanya'ya da daha sert ve vahşi bir şekilde geldi. Onun için bu Türkiye İran olmaz sözü mezarlıktan geçerken ıslık çalma olayıdır.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Bu seçimin galibi kimdir veya bu seçimin mağlubu kimdir sorusuna vereceğimiz yanıtların, filin tarifine ilişkin ünlü hikâyeyi anımsatması olasılığı var. Sina Akşin arkadaşımız yapılanmakta olan bu iktidarın, daha ziyade, şeriat tehlikesini akla getiren yanlarına değindi. Konunun, bundan bağımsız olmayan ve bu yönünü bütünleyen bir başka yönü daha var. AKP'nin seçim bil-

dirgesine, başka bazı belgelerde yansıyan görüşlerine ve öncelik verdikleri konulara baktığımız vakit, açıkça ortaya çıkıyor ki bu yeni iktidarın ana çizgilerini belirleyen bir başka unsur daha bulunmaktadır. Bunlara bakarak, bu seçimin galibinin neoliberalizm olduğunu söylemek durumundayız. Yani, 19. Yüzyılın sınırsız kapitalist anlayışı, vahşi kapitalizm, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de tırmanıştadır ve AKP iktidarıyla bu tırmanışına yeni bir hamle daha katmış olacaktır.

Neoliberal tırmanışın kökleri dışarıdadır; uluslararası sermayenin dayatmalarından kaynaklanmaktadır. Uluslararası sermayenin emelleri ile irticanın ve din istismarının buluşması, ülkemizin tarihinde ilk defa ortaya çıkmıyor. Cumhuriyet tarihi, gerisinde uluslararası sömürücü unsurların desteğini taşıyan irtica ve din istismarı olgusunun sayısız örnekleriyle doludur.

Aslında, neoliberalizm de ülkemiz açısından yeni bir olgu değildir. İlk defa 24 Ocak'la startı verilen neoliberalizm, Özal ile ilk mesafelerini kazanmış, Çiller ile Derviş ile yeni görünümlere bürünmüş ve nihayet, Tayyip Erdoğan ile çok daha değişik bir çehreye kavuşmuştur. Görünen o ki halkımıza cazip gelebilecek görüntüler, birbiri ardından ve konjonktüre uygun düşen bir sıralamayla sahneye çıkarılmaktadır. Ama özde değişen bir şey yoktur. Aktörler, kostümler ve bazen dekor kimi değişikliklere uğratılmaktadır. Ama oyun aynı oyundur.

AKP iktidarını, kendisinden öncekilerden ayrılan temel fark, türbanla simgelenen irtica ve din sömürüsü olgusunda yansımaktadır. Kuşkusuz, bu gerçeğin de ihmal edilemeyecek başlıbaşına bir önemi vardır. Ancak, bütün bunların, temelde gerçekleştirilen ve Türkiye'yi ekonomik açıdan daha fazla sömürülebilir kılmaya yarayacak bir yeniden yapılanma sürecini örtüleyen bir türban işlevi gördüğü de unutulmamalıdır.

AKP'nin seçim bildirgesi başta olmak üzere, niyetlerini dile getirdiği tüm temel belgeler, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak ölçüde, özelleştirmenin, serbest piyasa düzeninin ve özel sermayeye, üstelik yabancı özel sermayeye dayalı kalkınma modelinin övgüsüyle ve bu tür bir modele duyulan derin bir inançla dolup taşan ifadeler içeriyor. Her konuda özelleştirme, en başta sıralanan çözüm ve hedef olarak belirlenmiş oluyor.

Seçim bildirelerinin iktisat politikasına ilişkin bölümünün ilk cümlelerinde "Cumhuriyet döneminde, devlet öncülüğünde sanayileşme, planlı kalkınma, liberal ve dışa açık büyüme gibi çeşitli ekonomik kalkınma modelleri uygulanmıştır" görüşü ifade edildikten sonra şu sonuca varılmaktadır:

"Yaşanan tecrübeler, serbest piyasa sistemi içinde işleyen, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve şeffaflığını hakim olduğu ekonomilerde daha sıhhatli bir gelişme ve kalkınmanın sağlandığını göstermektedir." Dünya tarihinin ve Türkiye tarihinin bu şekilde yorumlanması, kuşkusuz, neoliberalizme olan derin bir inancın ve itikatın itirafından başka bir şey değildir ve tarihsel gerçeklerle çelişen ve geçerli hiçbir temele dayanmayan bir görüşün ifadesidir ve elbette ki yanlışlarla doludur.

Herşeyden önce, bilinmesi gerekir ki serbest piyasa ekonomisini demokrasi ile hukukun üstünlüğü ilkesi ile ve şeffaflıkla ayrılmaz bir bütünmüş gibi gören böyle bir anlayış, çok bilinen bir yanılsamanın yansımasından ibarettir. Gerçekte ise neoliberalizm nerede hayata geçmişse orada demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri ve şeffaflık şu veya bu ölçüde tahribe uğratılmıştır. Kapitalistleşme başka şeydir, demokratikleşme başka şeydir. Bunlar gerçekte özdeş değil, çelişik unsurlardır. 1973'te Şili'yi neoliberal "Chicago boy"larının elinde bir deneme tahtası haline çeviren dönüşümlerin, kanlı Pinochet darbesiyle sağlanmış olması, bu durumun bilinen kanıtlarından yalnızca bir tanesidir. Bizde de neoliberalizme ilk ivmesini kazandıran 24 Ocak kararlarının, 12 Eylül'le eşlenmiş ve bütünlenmiş olduğu unutulmalıdır.

Ayrıca, unutulmaması gerekir ki serbest piyasa sistemine sınırsız egemenlik tanıyan bir iktisat anlayışı, Batı'da 19. Yüzyılı boydan boya kaplayan felaketlere neden olmuştur. Bu dönem, 1. Dünya savaşı, 2. Dünya savaşı, 29-30 bunalımlarıyla düğümlenen acılı bir dönemdir, bir asırdan fazla süren bir felaketler zinciri oluşturmuştur.

Türkiye'nin yakın tarihine baktığımız vakit, ekonomik ve sosyal açıdan en parlak başarıların sağlanmış olduğu dönem, AKP seçim bildirgesinde ifade edilenin aksine, özel teşebbüse, rekabete ve piyasa ekonomisine dayalı olmayan 1923-1938 dönemidir.

1923-1938 dönemi Cumhuriyetin diğer bütün dönemlerini gölgede bırakan ekonomik başarılarla doludur. Bu dönemde devletçilik, halkçılık ilkesinin ve mevzii de olsa planlı kalkınma modelinin zaferine tanık olmaktayız. Bu dönemde, sınıai hasıla artışı ve tarımsal hasıla artışları ver bu artışların milli gelir artışlarına yüksek oranlı katkıları bakımından, istihdam artışı açısından göz kamaştırıcı gelişmeler sağlanmıştır. Buna ek olarak bu dönemde sosyal alanda da büyük başarılarla tanık oluyoruz. Eğitimde yaygın ve eşitlikçi bir eğitim sisteminin temelleri atılmıştır; bu başarı, daha sonra köy

enstitüleriyle taçlanmıştı. Öte yandan, sağlık alanında, dar bütçe olanaklarına rağmen genç Cumhuriyet bütün salgın hastalıkların kökünü kazıma başarısını gösterebilmiştir. Bu temel üzerindedir ki dünya 1929- 1930 bunalımını yaşarken biz onun dışında kalmayı başarmışızdır ve gene bu temel üzerindedir ki sınırlarımızın hemen ötesinde 2. dünya savaşı felaketi yaşanırken, Türkiye bu felaketin dışında kalmayı sağlayabilmiştir.

Daha sonraki dönemlerde de ciddi bir anlamı olan ve geniş halk çoğunluğuna mutluluk getiren ne varsa, devletçi ve halkçı bir anlayışa yaklaşılabildiği ölçüde gerçeklik kazanmıştır. Menderes, özel teşebbüsçülüğün şampiyonlarından birisi olarak iktidara geçti. Ama, o da şeker fabrikaları başta olmak üzere pek çok iktisadi başarıyı devlet eliyle gerçekleştirebildi.

Kısacası, son zamanlarda satıla satıla tüketilemeyen ne varsa hepsi, devlet eliyle ve halkımızın özverileriyle meydana getirilebildi.

Buna karşılık, ülkeyi bugünkü borç batağına sokan, işsizlik başta olmak üzere ekonomik sosyal sorunları görülmemiş ölçüde derinleştiren süreç, neoliberal anlayışa dayalı politikaların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Din istismarı ve irtica, Cumhuriyet'in kazanımlarından elde kalan ne varsa onları tahrip etme kararlılığını taşıyan neoliberal saldırının yeni ve önemli bir halkasının oluşumunu mümkün kılmış, kolaylaştırmıştır. Özal'ın, Derviş'in elinde maskesi düşmüş, çehresi eskimiş olan neoliberal tırmanışa, yeni bir kamuflaj oluşturmuştur. Bu, bir yönüyle boğa güreşçisinin pelerinin işlevini hatırlatmaktadır. Dikkatlerin kırmızı pelerine yöneldiği bir sırada öldürücü darbe, bir başka taraftan indirilmektedir.

Kuşkusuz, şeriatın da gerçekte dinle ilgisi olmayan başlıbaşına bir tehlike oluşturduğunu görmezlik edemeyiz. Şeriatın gerçek kaynağının ne olduğu, şeriatın kimler tarafından tahrik edildiği ve hangi amaçla kullanıldığı sorusuna açıklık kazandırmak ve sorunun değişik yönlerini birlikte düşünmemiz gerektiğini ifade etmek amacıyla bu düşüncelerimi ortaya koymuş bulunuyorum.

Bir noktayı daha işaret edeyim. Tayyip Erdoğan'ın önlenemeyen yükselişi, Fransa'da Le Pen'in oynadığı rolü çağrıştıran öğeler de içeriyor. Gerçi, Le Pen sonunda iktidar olamadı, ama Le Pen, sosyalistlerin tamamen saf dışı kalması ve Chirac'ın mutlak zaferinin sağlanması bakımından çok önemli bir işlev gördü. Türkiye'de de kamu araştırmaları ile çeşitli medyatik haberlerle, yorumlarla biçimlendirilen bir ortamda Tayyip Erdoğan'ın tırmanışı,

kaçınılmaz olarak, CHP'yi tek muhalefet yapan bir sonucun doğmasına hizmet etti. AKP'nin yükselişinin halkın bir kesiminde doğurduğu panik böyle bir sonuç doğmasını kolaylaştırdı. AKP'yi ciddi bir tehlike olarak gören kesimler, her şeye rağmen oylarını CHP'de toplama yolunu tuttular.

Dolayısıyla, yalnızca iktidarın oluşumuna bakarak değil, muhalefetin oluşumuna bakarak da kesinlikle söyleyebiliriz ki bu seçimin galibi neoliberalizmdir. Yalnızca, AKP'nin iktidar olmasıyla değil, CHP'nin tek başına muhalefet olmasıyla da bu başarı ifadesini bulmuş olmaktadır.

İktidar partisi, katıksız bir neoliberal felsefeyle ortaya çıkmıştır. Muhalefetteki partinin temel ekonomik felsefesi de hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak şekilde aynı yönde biçimlenmiştir. CHP'nin ekonomik felsefesi, esas olarak, Derviş tarafından belirlenmektedir. Daha doğrusu, Baykal'ın çok daha öncelerden benimsediği ve CHP'nin geleneksel yönelişiyle ilgisi bulunmayan bir çizgi, Derviş'le yeni bir vurgu kazanmıştır. AKP iktidarı da, özünde, Derviş'in temsil ettiği bu çizginin yeşile çalan renklerle boyanmış bir uzantısından ibarettir. Böylece, ülkemizde, iktidarıyla muhalefetiyle, neoliberal yapılanmanın yeniden doğuşuna ortam hazırlamış bulunan bir seçim sonucuyla karşılaşmış bulunuyoruz.. Bu, ülkemizle sınırlı olan ve ilk defa olarak ortaya çıkan bir durum değil. Bu, kendisini evrensel boyutta gösteren bir durumdur. Doğrusu bu durumu, neoliberalizmin akıl almaz başarılarından birisi olarak nitelendirmemiz yanlış olmayacaktır.

Prof. Dr. Oğuz OYAN: Soru devam ediyor herhalde ama ben izin verirsiniz biraz daha geçmiş perspektifi üzerinden konuya girmek istiyorum. Bugün AKP'nin tek başına iktidar oluşu cumhuriyet tarihi açısından bir ilktir. Bir kere bunu tespit etmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Çünkü bunu daha önce Özal'ın yaptığıyla karşılaştıranlar, hatta AKP'nin kendi içinden de bunu yapanlar var. Bence esaslı bir yanlış veya çarpıtma içindeler.

Türkiye'de hem Adalet Partisi hem Anavatan Partisi deneyimi, orta sağ merkezli bir hareketin kendi sağını kontrol etme olayıdır. Yani Türkiye'de gerek Demirel'in 1970'lerde gerekse Özal'ın 1980 sonrasında yaptığı iş, merkez sağ odaklı liberal bir hareketin siyasal İslamcı ve aşırı

milliyetçi unsurları kontrol altında tutması olgusudur. 1990'larda Türkiye'nin iki aşırı sağ unsuru, milliyetçi ve dinci sağ, parçalanmış orta sağın denetiminden çıkarak kendi başlarına iktidar arayışları içine girmişlerdir. 1990'larda Türkiye'deki sağın üç ana damarı yani liberal sağ, dinci sağ ve milliyetçi sağ ayrı ayrı uç vermişler, ayrı ayrı iktidar süreçlerine girmişlerdir. Bunlardan dinci sağ ilk kez 1995'de iktidar olma durumunu yaşadı, daha sonra 1999'da MHP ikinci parti olsa da konjonktürel olarak önemli bir çıkış yakaladı.

Oysa 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde ilk defa siyasal İslam çıkışlı bir hareket merkezi kontrol ederek iktidar olmuştur. Bu çok ciddi bir temel farklılıktır. Dolayısıyla ilk kez karşı karşıya olduğumuz bu durumu iyi tahlil etmek gerekiyor. Tabii bunu söylemek yetmez. 1950 hatta 1946 sonrasının çok iyi değerlendirilmesi gerekiyor. Bu konuşma içinde buna çok fazla giremeyebiliriz. Ama bundan sonra galiba sosyal bilimcilerin önemle ele alması gereken alanların başında bu geliyor.

Birinci tespiti böyle yapabiliriz. İkincisi, AKP kökeni itibariyle siyasal İslamcı hareketten gelmesine rağmen, kendine özgü herhangi bir ekonomik programı olmayan bir partidir. Yani 1995'deki Erbakan önderliğindeki Refah partisi çıkışından farklı bir çıkışı vardır. Erbakan 1995'de geldiği zaman sözde farklı ekonomik modeliyle geldiğini iddia etmişti. Gerçi bundan çok çabuk vazgeçilmişti; 1996'da iktidar olunduktan sonra, egemen sistemin gerçekleri karşısında 1997 yılında hayalci İslamcı ekonomi yaklaşımından esas itibariyle çark edilmişti. Ama şimdi neoliberal politikalara tam angaje bir siyasal İslamcı partiyle karşı karşıyayız. Dolayısıyla AKP bir sermaye partisidir.

Bu ikinci tespitimizin altını da çok önemle çizmemiz gerekiyor. AKP, sermayenin bir çok kesiminden destek almıştır. Gerçi seçim öncesinde sermayenin bütün kesimlerinin desteğini sağlamış değildi; ama seçim sonrası farklı bir konjonktürdür, bakmak gerekir. Seçim öncesinde AKP aslında büyük sermayenin blok desteğini almış değildi. Anadolu sermayesinin, bütün küçük ve orta boy sermayenin sözcülüğünü yaparak geldi. Bu arada Müslüman sermaye de denilen yeşil sermayeye 1995 sürecindeki denli açıkça yaslanmadı; ama bu kesimin de desteğini almayı ihmal etmedi. Programında kayıtdışı çalışmakta ısrarlı küçük-orta boy Anadolu sermayesine dönük çok miktarda bol kepçe vaatler vardı: "Mali miladı kaldıracağız, kapsamlı vergi affına gideceğiz, vergi oranlarını indireceğiz" gibi bu kesimlere çok önemli vaatler vererek geldiler. Ben bütün seçim çalışmalarım sırasında İz-

mir'deki sermaye çevrelerinin bakış açılarının "AKP'nin programıyla yüzde yüz mutabıkız" çizgisi üzerinde durduğuna tanığım. Dolayısıyla burada AKP'nin hem bir sermaye partisi olması hem de bu sermayenin belli kesimlerinin sözcülüğünü yapması bakımından, ayrıca yurt dışına kaçmış sermayenin çekilebilmesi için mesaj vermek istediği kesimler bakımından anlamı var.

Bizim çıkarmak istediğimiz bir başka sonuç şudur: Cumhuriyet Türkiye'si aslında gerçek karşıtı yavaş yavaş oluşturmaya başladı. Yani Türkiye'nin cumhuriyet modelinin gerçek karşıtı 1950'de tam olarak ortaya çıkmadı; 1960'larda da çıkmadı, 1980'lerde de... 1990'larda çıkmaya çalıştı; ama 28 Şubat 1997'de bir bakıma önü kesildi. Bundan ders alan siyasi İslamcıların AKP'yi oluşturan kolu, 2001 yılında Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra yeni bir strateji benimsedi. Şimdi 2002 yılında, cumhuriyetin, cumhuriyetin ideolojisinin gerçek karşıtları, iktidarı ele geçirme hamlesinde başarı sağlamaya başladı.

Ancak şunu söyleyeyim, AKP'nin çekirdeğinde olan İslamcı sağ merkez sağ kontrol ederek geldiği için çok temkinli davranacaktır. Yani tek bir seçim dönemine sıkıştırılmış bir hızla gitmek istemeyeceklerini tahmin ediyorum. Birden çok seçim dönemi üzerine hesaplarını yapabilirler; Özal'ın 1980'lerde yaptığı türden en azından iki dönem tek başına iktidar olmayı, yani dört artı dört sekiz veya beş artı beş on yıl gibi bir süreyi hedefleyebilirler. AKP'nin aslında kendi içinde henüz netleşmemiş bir çok meseleyi de bu süreç içerisinde olgunlaştıracağını düşünüyorum. Çünkü kendilerine çizecekleri yol konusunda her ne kadar bir kere Türkiye'deki dengeler dolayısıyla sabırlı olmak, acele etmemek gibi bir takım temel öğeleri benimsemiş görünseler de, ne yapmak istedikleri, nasıl yapmak istedikleri konusunda oldukça pragmatik davranacakları da anlaşılıyor. Cumhuriyetin bir takım kurumlarının tasfiyesi de gündeme gelebilecektir, ama bunda acele etmeyeceklerini düşünüyorum.

Şimdi seçimin gerçek galibi kimdir sorusuna gelirsek, şöyle çok medyatik bir yanıt da verebiliriz: Seçimin galibi aslında tepki oylarıdır. Çünkü hem AKP, hem Genç parti hem de CHP tepki oylarını almışlardır. Genç partiyi de saymalıyız çünkü % 7,5'lük oy oranı önemsiz görülmemelidir. Toplayın hepsini bu üç partinin, burada Türkiye seçmeninin yaklaşık üçte ikisini buluyoruz.

Neye tepki gösterilmiştir? Özellikle son üç buçuk yada dört yılın iki

krizle bölünen uygulamalarına tepki gösterilmiştir. O yüzden programları itibariyle aslında IMF'ci olan ancak söylem düzeyinde, meydan nutuklarında vs. ya da imalarıyla, vücut diliyle vs. her bakımdan bir IMF karşıtlığını sergilediğini yansıtabilen özellikle iki parti, Genç parti ve AKP bu tür tepki oylarının toplayıcısı oldular. Taner TİMUR Hoca "İMF karşıtlığı AKP'de o kadar net değil" diyor; evet net değil ama olsun, kitlelerin önemli bir bölümü öyle algıladı. Yani orada örneğin parti lideri "biz borçları öteleyiz" diyor, arkasından bunu düzeltse veya yumuşatsa bile millet bunu yapacağını düşünüyor. Devlete karşı kafa tutan tavrın algılanmasındaki gibi şöyle bir muhakeme yürütülüyor: "Onun aslında gerçek niyeti borçları ötelemek, IMF'yi kısa sürede kapı dışarı etmek ama rahat konuşamıyor"... Yani milletin kafasındaki imaj bu. AKP 'ye oy veren köylüleri, kentlileri, özellikle kentlerin varoşlarındaki insanların yaklaşımı böyle oldu. AKP'nin seçilen politikacılarını kastetmiyorum. Seçilen insanlar içinde uygulanan programa angaje olanlar tam tersine çok fazlaydı. Böylece, bir yanılısına biçiminde de ortaya çıksa, Türkiye'de seçmenin bu seçimde çok ilginç bir şekilde IMF politikalarına karşı, iktidara gelirken verdikleri sözleri tutmayan ve halka dönük politika uygulamayan siyasal partilere ve onların liderlerine karşı bir tavır geliştirdiğini düşünmek mümkündür.

Prof. Dr. Taner TİMUR: Soru bu son seçimlerin galibi kim? Böyle bir soruya yanıt verebilmek için önce seçimin cereyan ettiği sosyoekonomik ve hatta siyasal koşulları analize çalışmamız gerekiyor. Bu seçimler son iki yılın çok büyük iktisadi, sosyal ve siyasal krizi ortamında cereyan etti. Krizin tabii en bariz yönü, iktisadi yönüydü; çünkü, bu yönü, halkın yaşama koşullarını doğrudan ilgilendiriyordu. Hayat seviyesinin hızla düşmesi, cumhuriyet tarihinde benzeri görülmemiş bir milli gelir düşüşü, bunun sonucu olarak işsizlik oranının çok artması, işsizler ordumuza milyonlarca yeni işsiz katılması bu seçimin yapıldığı ortamın temel verileriydi ve sanıyorum se-

çim sonuçlarına da çok büyük etki yaptı. O zaman -daha önce de sık sık söylendiği gibi- bu oylamada tepki oyları çok büyük bir rol oynadı. Tepki oyları da her zaman muhalefete yarar. İktidar partileri bu krizin sorumlusu olarak, bu krizi yaratmış kadrolar olarak çok partili hayatımızda görülme-

dik bir radikallik içerisinde iktidardan tasfiye edildiler. Adeta Parlamento %100'e yakın bir oranda değişti.

Şimdi bu tepki nasıl ortaya çıktı, bunun üzerinde düşünmek gerekiyor.

Önce açık bir olgunun altını çizelim: Protesto oylarından en çok faydalanan parti AKP oldu. AKP yeni bir parti, fakat bir anlamda da yeni olmayan bir parti. AKP'nin duyarlılığı dini değerlere dönük bir duyarlılık. Bu bizi partinin gelişimiyle veya yakın geçmişiyle ilgili bazı noktaları da sorgulamaya götürüyor. AKP, bilindiği gibi, Refah partisinin iktidardan düşürülmesi, sonra kapatılması, Fazilet partisinin ortaya çıkması, sonra onun da kapatılarak bir bakıma eski partinin devamı olarak karşımıza geldi. Fakat burada eski modelden farklı bir durumla karşılaştık. Şimdiye kadar - daha Milli Nizam Partisi'nden itibaren- harekette bir devamlılık, bir homojenlik varken son Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra iki parti ortaya çıktı. Bu partilerden biri eski partinin doğrudan devamıydı ve bu niteliğini de bizzat partinin başlangıçtaki liderinin, Necmettin Erbakan'ın kişiliği ve onun yakın çevresi sağlıyordu. Oysa, AKP, yine onların içinden çıkmış, fakat kendilerini *İslamcı* saymayan veya en azından kendilerini böyle bir etiket altında sunmak istemeyen başka bir grubun önderliğinde ortaya çıktı. Dikkat ederseniz *Adalet ve Kalkınma Partisi*'ni kuranlar, önceki diğer bütün partilerde olduğu gibi *İslamcı* bir çağrışımı olmayan bir isim aldılar. Tabii bu mutlaka onların *İslamcı* olmadığı anlamına gelmez. Bunların da dinci bir duyarlılığı olduğuna hiç kuşku yok. Fakat bunlar bu *İslamcılığı* aşan bir çok özellikler taşıyorlar. Daha önceki *İslamcı* hareketle hiçbir ilgisi olmayan az çok muhafazakar siyasetçileri mümkün olduğu kadar kazanmaya çalışıyorlar, bazılarını da kazandılar. "*Milli Görüş*" sözü etmiyorlar. Ekonomi ve dış politika konularında da oldukça modern bir söylem kullanıyorlar vb. Şimdi bu parti bugün sadece Türkiye içinde değil, dünya ölçüsünde de kendisinin laikliğe karşı olmadığını, laik olduğunu, *İslamcı* sıfatını reddettiğini söylüyor. Zannediyorum bunları birden bire "Hayır! Siz takiiye yapıyorsunuz! Siz şeriatçısınız!" diye damgalamak, reel olarak belki bir ölçüde gerçeğe tekabül edebilir, fakat demokratik olmaz; ayrıca politik olarak sağlıklı bir davranış da olmaz. Mecliste mutlak çoğunluğu almış bir partiyi, daha başlangıçtan itibaren, henüz iktidarı bile devralmamışken bu şekilde isimlendirmenin hiç de isabetli olmadığı kanaatindeyim. Fakat bunların demokratik ve laikliği hiçbir gölge altında olmayan kesimlerin devamlı ve ciddi bir gözetimi altında olması da gerekiyor. Bunun böyle bir süreç içerisinde değerlendirilmesi kanısındayım ve bence zaten nasıl olsa şu veya bu şekilde vesileler de çıkacak. Aslında bu tarz bir siyasal mücadele olmasını te-

menni ediyor değilim elbette, ama soğuk kanlı bir analiz çerçevesinde çıkacağı düşünüyorum.

Bu partiler açısından ve özellikle iktidarı alan parti açısından görüşüm; bir de seçmen açısından bakmak gerekiyor sonuçlara, seçimlerin analizini yapmak için. Bu partinin bir İslamcı duyarlılığı, kuvvetli bir çekirdeği olmakla beraber AKP 'ye giden oyların bir büyük kısmının ben de protesto oyları olduğu kanaatindeyim. Kişisel gözlemlerimde, çevrede, bunların ideolojisiyle hiçbir bağlantısı olmadığı halde bunlara oy veren halktan bir takım insanlarla da karşılaşmış olmam bu inancım istikametinde beni güçlendirdi. Fakat protesto oyları sadece bunlara gitmiyor; Genç Parti'ye de gidiyor, CHP'ye de gidiyor. DYP'ye yeterince gitmedi, çünkü DYP daha önce iktidardayken çok kötü bir imaj vermişti ve benzer bir krizi daha önceki partilerle beraber 1994'de en güçlü bir şekilde yaşatan bir partiydi. Fakat protesto oyları, söylediğim gibi, diğer partilere de gitti. Bu açıdan bizde seçmenin reaksiyonu bana geçtiğimiz günlerde Brezilya'da Lula'ya oy verenleri hatırlatıyor.

Brezilya da ciddi bir krizin eşiğinde. Brezilya sosyo-ekonomik yapısıyla da bize çok benziyor; fakat siyasal kültürümüz farklı, değerlerimiz çok farklı. Brezilya'da halktan herkes solcu hissediyor kendini; sol değerlere büyük inanç var. Lula %61.3 oyla geldi iktidara. Lula çok radikal soldan gelmiş, kendisi de maden işçiliği ve sendikacılık yapmış bir siyasetçi. Radikal fikirlerini de inkar etmemiş; ancak bu fikirleri bu kriz koşullarında uygulanamayacak bir durumda olduğu için reformizme yönelmiş; yine de imajı itibariyle hala radikal sol sayılan bir insan % 61.3 oy aldı. Onun karşısındaki, yani süresi biten H. Cardoso'nun yerine aday olan siyasetçi de kendisini sol sayıyordu. Bu şunu gösteriyor: Brezilya ve Türkiye birbirine sosyal yapıdan çok benzeyen iki ülke olduğu halde, değerler ve kavramlar çok farklı. Şimdi bu niçin bizde böyle? Bunun analizini yapmamız lazım. Kültür tarihimiz, değerler tarihimiz, İslam'ın Türk toplumunda yeri, reel İslam'ın anlamı, dinin Türk toplumunda nasıl politize olduğu vb. bütün bu konular masanın üzerine yatırılmalı. Bütün bunlar burada bizim konumuz değil, fakat şu kadarını söyleyeyim ki bunlar Türkiye'de sağ değerlerin veya en azından sola karşı değerlerin ne kadar güçlü olduğunu; sol sözcüğünün, sosyalizm gibi kavramların da ne kadar kuşkuyla karşılandığını gösteriyor. Tabi buna bir cümleyle de şunu eklemek lazım. Sovyetler Birliği'nin yakın komşusu olarak Soğuk Savaşı da çok büyük bir yoğunluk içerisinde yaşadık; dahası Sovyetler Birliği'nin öncesi, Çarlık Rusyası'nın Osmanlı

devletiyle ilişkilerinden kalan miras da bizim politik ve kültürel değerlerimizi etkiledi.

Gördüğüm kadarıyla seçimin bir olumsuz tarafı, olumsuz bir sonucu var. Halk kendi lehine olacağını, kendisini krizden çıkaracağını sandığı bir partiye oy verdi; fakat bu partinin programı bu krize çare değil, tam tersine bu krizi yaratan felsefeyi aşağı yukarı aynen benimsemiş vaziyette. Bu bakımdan iktisadi alanda yeni bir şey söylemiyor. Ayrıca buna ek olarak dikkatle izlenmesi gereken ve kuşku yaratan bir İslamcı duyarlılığı, güçlü bir İslamcı çekirdeği de var. Bunun önümüzdeki dönemde daha büyük bir kriz yaratması, demokrasi açısından daha büyük bir bunalım yaratma olanağı da var. Bu bakımdan seçilenler açısından bu seçimi olumlu görmenin mümkün olmadığı kanısındayım. Fakat bir de halk bir kadroyu da tasfiye etti. Belki bir kadroyu tasfiye ederken seçtikleriyle beraber düşünürsek bunu olumlu sayamayız. Fakat en azından seçmenin bir reaksiyon gücü var. Seçmen atıl değil, amorf bir kitle değil, bir reaksiyon gösteriyor; fakat bu reaksiyon iyi kanalize edilemedi. Neden edilemedi? Bu bağlamda küreselleşmenin Türkiye'yi içine düşürdüğü koşullarla ilgili bir sürü faktör rol oynuyor. Medyası, partilerin konumu, "Derin Devlet", muhalefet partilerinin ne ölçüde muhalefet oldukları vs. bir sürü faktör! Şu anda yapılabilecek şey, bence, bir yandan bu tarz analizleri geliştirmek, derinleştirmek, daha sağlıklı veriler açısından değerlendirmek ve öte yandan da formel olarak üzerinde herkesin ittifak ettiği, fakat enformel olarak bu ittifakın olmadığı konusunda şüphelerin bulunduğu temel bazı ilkeler etrafında (demokrasi, cumhuriyet, laiklik vb.) etrafında birleşmek. Bir de tabii gelişmelerin iktisadi yönü, bir kriz programı sorunu var ki onu söyleyerek uzatmak istemiyorum. Tek şey söylemek gerekirse gerçekten halkın lehine, yani popülizm kelimesinin ifade ettiği ve bu yüzden de küçültücü bir kavram haline geldiği gibi demagojik bir halkçılık değil, reel bir halkçılığa dayanan bir ekonomik politik üzerinde anlaşmak, bunun militanlığını yapmak gerekir sanıyorum.

Prof. Dr. Oktar TÜREL: 2002 Genel Seçimi sonuçları, Türkiye’de 1940’lı yılların ortalarından bu yana süregelen ve giderek momentum kazanan bir siyasal / iktisadi irtica hareketinin eriştiği yeni bir zirveyi temsil etmektedir. İrtica hareketleri bizde esas itibariyle siyasal düzlemde, dinsel öğelerinin yoğunluğu ile tanımlanagelmiş, 1940’lı yıllarda liberalizme, daha sonraları neoliberalizme yaslanan iktisadi boyutu çoğunlukla unutulmuştur. Ben yığınlara refah ve bölüşüm adaleti vaadetmeyen, tam tersine emekçilerin toplumsal kazanımlarını aşındırmayı amaçlayan ve iki yüzyıl öncesinin "doğal" ekonomik düzenine dönüşü

vurgulayan neo-liberal akımı bir irtica hareketinin bileşeni olarak tanımlamakta tereddüt etmiyorum. Bugün için VII. yüzyıla dönme hayalleri gerici ise (ki öyledir), XIX. yüzyılı yeniden inşa etme hayalleri de takvimi tersine çalıştırma bağlamında gericidir.

Yakın tarihimizde gericiliğin siyasal ve iktisadi boyutlarını kendi kimliğinde en çarpıcı biçimde birleştiren kişi Özal’dır. Özal, 1980’lerde ANAP’ın siyasal ideolojisini milliyetçi motiflerle bezenmiş İslamcılığa dayandırırken, neoliberal iktisat politikalarını hiç sapmasız benimsemiştir. 1990’larda Özal ve haleflerinin neoliberalizme angaje olmuş yönetimleri Türkiye ekonomisini uluslararası para sermayesine eklemeye çabasına yönelmiş, bunda epey mesafe de alınmıştır. 1980 sonrasındaki üçüncü evre, AKP sözcülerinin iktisadi irtica dogmalarından ayrılmayacaklarını, tam tersine bunlara geçmişi aratmayacak bir gayretle sahip çıkacaklarını teyid eden beyanları ile fiilen açılmıştır. AKP seçim bildirgesinde de, seçim sonrası açıklamalarında da "halkçı" söyleme minimum ölçülerde yer vermiştir.

İkinci olarak, Türkiye’de seçmenin oy verme davranışlarına kısaca değinmek istiyorum. 1980’den bu yana siyasal yelpazenin sağ uç noktalarına yakın (aşırı dinci, aşırı milliyetçi, ya da bu iki eğilimi bağdaştırmaya çalışan) partilerin oy oranları sürekli arttı; ancak seçmen sağ uç partilere yönelen oyları değişik biçimlerde paylaştırdı. Seçmen, 1970’li yılların sonundan bu yana yaşadığı düşük gelir artış hızına, gelir bölüşümünde giderek artan adaletsizliğe ve 1994 ve 2001-2002 bunalımlarının pekiştirdiği yüksek işsizlik oranları ve mutlak yoksulluğa tepki gösterdi. Geçmişin çok iyi tanımlayamadığı (belki de hiç yaşanmamış) mutlu günlerine, düşsel bir "asr-ı sa-

adet'e dönüş özlemini açığa vurdu. Türkiye'nin orta-sol, ya da sol partileri bu tepkileri oy kazanımlarına dönüştüremediler. Türkiye'deki seçmen tepkilerinde tutarlılık aramanın anlamlı ve haklı olmadığını, 1850'de Fransa'da Louis Bonaparte'ı iktidara getiren dalganın sloganları ("Daha fazla vergiye hayır, kahrolsun varsıllar, Kahrolsun Cumhuriyet, yaşasın İmparator!") ne kadar tutarlı ise, 2002 Türkiye'sinde seçmen davranışının da o kadar tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Özetle, sosyal bilimlerle uğraşan araştırmacılar olarak XIX. ve XX. yüzyılların karşı-devrimlerinde yığınların davranışlarını yeniden ve daha dikkatle incelememiz ve bunlardan dersler çıkarmamız gerektiğini düşünüyorum.

Üçüncü olarak, AKP hareketine baktığımızda, hem kendi siyasal kadroları, hem de siyasal destek sağladıkları toplum kesimleri açısından üçlü yapılar görüyoruz.

AKP'nin siyasal kadroları (i) merkezdeki İslâmcı sert çekirdek, (ii) sağın çeşitli renklerini taşıyan, ancak ya inanç ve düşünceleri ile İslâmcı çekirdeğe yakın oldukları için, ya da siyasal fırsatçılıkla AKP'ye iltihak edenler ve (iii) teknokratik kariyerden siyasete kendileri için elverişli bir konjunktürde AKP arabasına atlayarak katılanlar'dan oluşuyor. Bu üçüncü grubun ağırlığını oluşturan ortodoks neoliberallerin söylemleri ile Dr. Derviş'inkiler arasında hiçbir ciddi ayrım yok.

Bu üçlü yapı ile daha önceki koalisyonun siyasal bileşimi arasındaki benzerlik ortada. Eski koalisyonun MHP kanadı IMF/Dünya Bankası ve uluslararası finans çevrelerine verilen tavizleri iktidar olabilmek için tahammül edilmesi gereken bir başağrısı olarak algılıyordu; büyük bir olasılıkla AKP'nin İslâmcı sert çekirdeği de böyle algılıyor. Öte yandan, AKP'ye sığınan "orta-sağ"ın çeşitli fraksiyonları ANAP'ın eski koalisyondaki işlevini sürdürecekler; neoliberal politikalara bazan siyasal, bazan da teknik destek vererek ve AKP'nin İslâmcı sert çekirdeği ile teknokrat kökenli kadroları arasındaki iletişimi kurarak bu politikaların toplumda meşrulaştırılmasını sağlayacaklar. AKP'nin teknokrat kanadı ise daha önce esas itibarıyla Dr. Derviş'in ve sınırlı ölçüde de DSP'nin taşıdığı ideolojik rolleri üstlenecek. Başka bir deyişle eski koalisyondaki rol paylaşımı, bugünün iktidar partisi içinde yeniden üretilmiş durumdadır; bunun yansımalarına ikinci tur konuşmamda değineceğim.

AKP hareketinin toplumdaki siyasal desteği de üç kesimden geliyor: (i) köktendinci İslâmcılar, (ii) "ilerici" orta-sol partileri desteklemeye hiçbir

zaman yatkın olmayan ve siyasal kutuplaşmanın işaretleri belirlediğinde sağ'a sığınan toplum kesimleri (orta ve büyük ölçekli tarımsal üreticiler, esnaf ve sanatkarlar, "Anadolu sermayesi"nin büyük çoğunluğu), (iii) salt tepki oyları. Bu kesimlerin görece ağırlıklarını tahmin etmemize yardımcı olacak nicel siyasal bir analiz yapmış değilim. Ancak yukarıda değindiğim ikinci ve üçüncü kesimlerin, hele özellikle "Ötekileri denedik, bir de bunları deneyelim!" gerekçesine sığınanların AKP'ye açtıkları kredi kalıcı olmayabilir. Bu bağlamda sağ-uç partilerin 2002'deki toplam oy oranlarının bir "tarihsel maksimum"a tekabül ettiğini düşünüyorum.

XIX. ve XX. yüzyılın karşı devrimleri sonrasında kimi siyasal manipulatörler, çok farklı katmanlardan gelen tepki oyları ile iktidara el koyarak, yeni ve farklı bir siyasal sentez oluşturmaya teşebbüs etmişlerdir. Yukarıda sözünü ettiğim Louis Bonaparte, bu siyaset adamı türünün ilginç bir örneğidir; gerici bir dalgayla iktidara yükselmiş, ancak kendi siyasal destekçilerinin taleplerinden farklı bir siyasal program oluşturmuş ve uygulamıştır. Tayyip Erdoğan da benzer bir girişimde bulunabilir; ancak AKP iktidarına yönelecek çeşitli toplumsal talepleri kısa dönemde bağdaştırmak mümkün olmadığından, ekonomik alanda yapmaya çalışacağı şey, devraldığı neoliberal programa yeni bir nefes aldırmaaktır. Bunda ne kadar başarı şansı var? Bir sonraki turda ele alacağım.

Sonuç olarak AKP'nin hükümet programı ve icraatı gerek siyasal kadrolarının, gerekse toplumsal desteğinin karmaşıklığı dolayısıyla eklektik olmak, bir ölçüde "doğaçlama"ya dayanmak zorundadır. AKP içindeki ortodoks neoliberal-teknokrat kanadın ve medyada bu kanadı yücelten iktisat bilgelerinin itirazlarına rağmen, AKP'nin uygulamada bazı yalpalamalar göstermesi şaşırtıcı olmayacaktır. Nitekim, ekonomiden sorumlu görevlere getirilmeleri beklenen AKP siyasetçilerinin demeçleri ile yol açtıkları kargaşaya Genel Başkan "Bana danışmadan beyanat vermeyin!" diyerek müdahale etme gereği duymuştur.

Prof. Dr. Oğuz OYAN: Ben bir iki şey ilave edebilir miyim bu turla ilgili? Sina hoca AKP'ye oy verenleri bir anlamda bir şeriatçı kitle, şeriatçı seçmen olarak tanımladı; yani partinin kendisi değişse bile kitlesi değişmiyor yorumunu yaptı. Burada bu kadar kesin bir vurguyu çok iyi düşünmek lazım. AKP, Türkiye'de kendini şeriatçı diye tanımlayanın çok ötesinde bir seçmen kitlesinden çok daha geniş çemberlerden oy aldı. Dolayısıyla öyle bir tanımlamayla bu konuyu analiz etmemiz mümkün değil. Sanırım Sina hoca da tam onu kastetmemiştir.

Seçim mağlubu kim sorusuna da kısaca bir şey söylemek istiyorum. Birincisi, 12 Eylül partileri tasfiye edildi bir anlamda. Ne tasfiye edildi? ANAP tasfiye edildi, DSP tasfiye edildi. Genç Parti 12 Eylül partisi değil yeni bir fenomendi. Tasfiye edildi mi? Bilmiyorum; kuşkularım var. Belki de bu partinin arkasındaki sermaye grubunun esas hedefi yerel yönetimlerdi; belki de bu nedenle bazı kentleri özellikle seçerek çalıştılar belli bölgelerde, dolayısıyla acele etmeyelim onun için. Şimdilik bırakalım. Ama 46 ruhu denen, DP, AP ve son olarak DYP nin temsil ettiği, liberal sağ hareketi seçmen ilk kez Meclis dışında bıraktı. Belki bu bir tasfiyeye götürmez, ama götürebilir de. En azından seçmenin sandıkta bu hareketi baraj altında bırakmasını siyasal tarihimiz açısından çok anlamlı buluyorum. Bu hareketin bazı temsilcilerinin kısmen şu an iktidardaki parti içindeki koalisyonda temsil edildiği itirazı yapılabilir. Ama tabii daha sonra ne olur, meclis dışındaki hareketler toparlanır mı ayrı mesele.

Önemli bir tespit: AKP'nin kendisi de bir 12 Eylül partisi değil mi acaba; 12 Eylül iki partili bir rejim tasarladı; sonuçta 1980'leri bir partinin tek başına iktidarı altında üç partili bir siyasal yapı belirledi. ANAP ile AKP arasında bu açıdan bir benzerlik de kurulabilir. ANAP 12 Eylül'ün doğrudan uzantısında; ama 12 Eylül'ü yapanların birinci tercihi değildi. Benzerliği bir anlamda hoca da vurguladı; benzerlik tabii kısmî; çünkü Özal merkez sağda olup sağ kontrol ediyordu, burada dinci sağdan gelip merkezi kontrol etme var, ama olsun.

Diğer bir saptama da şu: Burada eskiden olduğundan çok daha fazla kendini gizleyen bir partiyle karşı karşıyayız. Bakınız hem Refahta hem Fazilette aşırı dinci öğeler her zaman vardı, kendilerini çok daha az gizliyorlardı. Topluma verdikleri imaj netti. Oysa Fazilet çatladıktan sonra iki partinin kurulması aşamasında, Saadet ve AKP'nin kurulduğu andan itibaren bu değişmiştir. Şunu hatırlatmak isterim: Anayasa Mahkemesinde Fazilet Partisi'nin kapatılması davası görüşülürken, daha sonra AKP'nin kurucusu olacak olanlar, Fazilet Partisi'nin kapatılması için inanılmaz bir çaba içinde bulundular. Anayasa Mahkemesine faziletin kapatılması için kanıt üstüne kanıt götürdüler. Faziletin kapatılmasını herkesten çok onlar istediler. Çünkü tüm sağ yanlarına çekerek iktidar olmak fırsatını yakalayabilecekleri yeni bir konjonktür oluştuğunu görüyorlardı. Dolayısıyla, geçmiş bütün siyasal İslam hareketlerinden çok daha fazla olmak üzere kendini gizleyen bir parti ortaya çıktı. Topluma verdikleri görüntü açısından bunu başarmış da görünüyorlar; bunu inkar edemeyiz.

AKP, sadece radikal dinci yönünü kamufle etmeye çalışan bir parti olmamıştır. Biraz önce söylediğimiz gibi, bir sermaye partisi olduğunu da bir anlamda gizlemiştir. Gerçi yazılı seçim bildirgelerinde ve programında bir sermaye partisi olduğu çok açıktır. Ancak bu yönünü geniş kitlelere göstermemiştir. 1983'ün ANAP'ı kadar açık bir tavır sergilememiştir. Geniş kitlelere verdiği görüntüde yoksulların, işsizlerin ve köylünün partisi olduğu vurgusunu öne çıkarmıştır. Tıpkı, IMF karşıtı olduğuna dair yanılısamayı yaratması gibi. Dolayısıyla bir kez daha "politikada ne olduğun değil, nasıl görüldüğün önemlidir" özdeyişi belirleyici olmuştur.

Peki Türkiye'de sol handikaplı mı? Bir bakıma evet. Türkiye'de sol seçkin çevrelerin hareketi gibi gözükmeye başladı. Aslında Türkiye'de kendini sol diye tanımlayan kitleler sanıldığından daha az. Son bir araştırmanın belirttiği gibi, kendini şu liderin, şu partinin seçmeni olarak değil de, "soldayım, sosyal demokratım" diye tanımlayan kitle %15-20 dolayında. Yani o anlamda handikaplı olduğumuzu söylemek mümkün. Taner hocanın dediği gibi Brezilya meselesine kıyasla ciddi bir farklılığımızın olduğunun altını çizmemizde yarar var. Tabii Türkiye'deki sol hareketin 1970'lerden sonra neler olup bittiğini de iyi değerlendirmesi lazım. Hem 12 Eylül'ün sonuçları, hem kırsal göç olgusu, hem yeni yoksullaşma biçimleri, hem yaşam tarzlarındaki kopuşlar, üst sınıflara özenmeyi ama aynı zamanda onlara tepkileri pekiştiren bölüşüm eşitsizlikleri ve servet farklılaşmaları dikkate alınmadan yeni bir atılım yapmak zordur.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Liberalizmle şeriat arasındaki işbirliğinin tarihimizde başka öncüleri var. Sayın Akşin, liberalizm ve şeriat ittifakının, bizim yakın tarihimizdeki veya yakın olmayan tarihimizdeki öncülerine bir siyasi tarihçi olarak burada değinmeniz anlamlı olabilir. Dilerseniz, bundan sonra ne olacak sorusunun yanıtını görüşmeye başlamadan önce, bu konuyu ele alalım.

Prof. Dr. Sina AKŞİN: Tarihimizde liberalizm şeriatla işbirliği yapmıştır 31 Mart olayında Prens Sabahattin İslamcılarla iş birliği yaparak bir darbe tezgahlamıştır. Ben ne olacağı konusunda bir takım şeyler söylemeden önce bir iki saptama yapmak istiyorum. AKP'yi bir sistem dışı parti sayarsak bunu Avrupa'daki komünist ve faşist partilere benzetebilir. fakat bence bu benzetme yanlış olur. Çünkü faşizm ve komünizm çağdaş doktrinlerdir. Halbuki şeriatçılık ortaçağ doktrinidir, dolayısıyla daha vahimdir. Bunun sistem dışı bir parti olarak faşizmle, komünizmle bir tutulmaması gerektiğini düşünüyorum. Bunun daha vahim bir durum olduğunu düşünüyorum.

AKP fena halde dışa dayanan bir harekettir. Bir erken seçim fikri Kemal Derviş'ten geldi onu bir dış unsur olarak sayabiliriz. Daha önce Davos'a çağrıldı Tayyip Erdoğan ve seçim olur olmaz yine yurt dışına gidiyor. Bu çok ilginç. Bu arada hatırlatmak için söyleyeyim, Atatürk hiçbir zaman yurt dışına gitmedi. Bu dışa dayanma işinde de mesela Verheugen diyor ki, Türkiye Avrupa birliğine yakın bir gelecekte giremez, çünkü ordu siyasetin içindedir. Halbuki 2. Cumhuriyetçilerimiz dahil hemen hemen bütün aydınlarımız bir yerde orduyu bir sigorta olarak görüyor. Türkiye'nin İran olmaması için bir sigorta olarak görüyor. Tabii Murat Belge gibi şeriat devleti geldiği zaman Rodos'a kaçmayı düşünenler de var. Bizler orduyu bir sigorta olarak görürken Verheugen bu sigortadan vazgeçin diyor bize. Hemen belirtmek lazım, bu kadar dışa bağımlı bir hareket Amerika'yı ve Avrupa'yı çok sevindirdi. Ayrıca AB'ye almamak içinde iyi bir gerekçe sağladığı için de çok müteşekkir olduklarını sanıyorum bu duruma. Evet birkaç tane saptama yaptıktan sonra neler olabilece gelelim. Maalesef aklıma çok kötü ihtimaller geliyor. Bir kere Ramazandayız, Ramazan olayları çıkabilir. Baş örtüsü meselesi ilk planda ortaya çıkacak olan bir sorundur ve öyle tahmin ediyorum ki bir süre sonra bütün üniversiteleri baş örtülü kızlarla kaplamak isteyeceklerdir. Bunu denemek isteyeceklerdir. Bu adamlar yani şeriatçılar, günümüzün Türkiye solcularının bir çoğundan çok daha akıllı. Nereye vurulması gerektiğini çok daha iyi biliyorlar. Köy Enstitülerini kapattırıyor, Halkevlerini kapattırıyor ve 8 yılın gelmesini belki 50 yıl geciktiriyorlar. Biliyorsunuz 97 de ancak gelebildi ve süngü yoluyla geldi maalesef 8 yıl. Şeriatçılar eğitimin önemini çok iyi bildikleri için mutlaka 8 yıl meselesini zorlayacaklar. Tabii ayrıca da dışa bağımlı oldukları için, Kıbrıs ve Irak gibi konularda ödün vermek isteyeceklerdir. Bunu ne kadar yapabilirler, o da ayrı bir mesele.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Bundan sonra neler olabilir sorusu, bizim konuşmamızın ikinci bölümünün ana teması olarak belirledik. Buna girmeden önce birinci bölümde eksik kaldığını düşündüğüm birkaç noktaya değinmek istiyorum. Kuşku yok ki neoliberalizmin, iktidarıyla, muhalefetiyle bir bütün olarak parlamentoyu ele geçirmiş olmasının gerisinde çok önemli bir faktör bulunmaktadır. O da tarihin hiç bir döneminde hiçbir egemenin sahip olmadığı ölçüde önemli bir gücün desteğinden yararlanıyor olmalarıdır. Bu güç medyadır. Medya bu başarının gerisindeki çok önemli bir faktördür. Medya faktörünü, kamu oyu araştırmaları olgusuyla birlikte düşünmek gerekir. İkisi birden, iç içe girerek bu seçim sonuçlarının belirlenmesinde mucizevi denilebilecek bir rol oynamışlardır. İktidarıyla ve muhalefe-

tiyle birlikte bir bütün olarak tepeden tırnağa neoliberal bir parlamento bu sayede oluşmuştur.

Medya organları, bu başarılarını, geniş ölçüde, beceriyle yarattıkları bazı kavram karışıklıklarına borçludurlar. Örneğin, AKP'nin yükselişiyle birlikte İslam demokrasisi konusunda veya İslam'la demokrasi bağdaşır mı bağdaşmaz mı gibi sorunlar üzerinde bir tartışma alevlenmiştir. Bu tartışmaları izleyen dışarıdan birisi, sanki Türkiye'de halkın büyük çoğunluğu ilk defa AKP iktidarıyla Müslüman olacakmış gibi bir izlenime kapılabilir. Veya halkının çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin, demokratikleşme girişimine ilk defa sahne olduğu izlenimi doğabilir. Türkiye demokrasi ile İslam'ın birlikteliğine ilk defa sahne olacakmış gibi bir yanılsama yaratılabilmektedir. Öncelikle buna değinmek istedim.

Şimdi bundan sonra neler olabilir sorusuna yanıt bulabilmek üzere, konuşmamın birinci bölümünde belirlemeye çalıştığım bir hususu, belirginleştirmek isterim. Bu iktidar, neoliberalizme adeta iman etmiş bir iktidardır. Seçim bildirgesindeki hedeflerini ana hatlarıyla sıralarken ortaya koyduğu hususlar, yıllar öncesinden buyana iktisat hocalarımızın 19. yy liberalizmini tanımlamak için belirledikleri ana noktalarla tam tamına örtüşmektedir. AKP'nin bildirgesinde devlet ne yapacaktır sorusunun cevabı var: adaleti tesis etmek iç ve dış güvenliği sağlamak vs. olarak sıralanıyor. Kısacası jandarma devlet veya tahsildar devlet olarak tanımlanan 19. yy devletini hayata geçirmek kararlılığı içerisinde olduklarını ifade etmiş bulunuyorlar.

Bu noktada, daha önce sayın Derviş'in de vurgulamış olduğu gibi ekonomiden elini çekmiş bir devlet veyahut siyasetten soyutlanmış bir ekonomi anlayışı içerisinde bir yeniden yapılanma süreci tamamlandığında ekonominin merkezlerine kimin oturacağı sorusunun sorulması gerekir. Bu sorunun cevabı da bellidir. Ekonomi politikasının ve sosyal politikanın kumanda merkezlerinde artık devlet bulunmayacaktır. Ekonominin kumanda merkezleri, serbest piyasa ekonomisi söyleminin arkasına sığınarak uluslararası teknelci sermayenin emrine tahsis edilmektedir. Zira, serbest denilen piyasa, gerçekte günümüzün somut koşulları çerçevesinde uluslararası teknelci sermayenin egemen olduğu bir alandır. Mesela, AKP programında merkez bankasının bağımsızlaştırılmasına yer vermiştir. Bunun anlamı kuşku yok ki demokratik devletten bağımsız olması, uluslararası sermayeye bağlanmasıdır.

Bütün bunlar AKP ile sınırlı değildir. Daha önce sayın Deniz Baykal da

çeşitli konuşmalarında özelleştirmenin, sürdürülmesinde ve sonuna kadar götürülmesinde ısrarlı olmuştur. Bankaların özelleştirilmesi, merkez bankasının bağımsızlaştırılması adı altında uluslararası mali güç odaklarına bağımlı kılınması, ilk defa AKP iktidarıyla ve AKP seçim bildirgesiyle gündeme gelmiş konular değildir. Bu hedefler, iktidarıyla muhalefetiyle üzerinde anlaşmaya varılmış bir program niteliğiyle karşımıza çıkarılmış bulunmaktadır.

Ne olacak sorusunun cevabı işte bu çerçevede yanıtlanmalıdır. Bütün bu ana kumanda merkezlerini uluslararası sermayeye terk ettikten sonra, oluşacak bu iktidarın hareket alanı ve yapacağı şeyler de fevkalade sınırlanmış olmaktadır. Çünkü bir şeyler yapabilmek için bir iktidara sahip olmak lazımdır. Oysa, ekonomik sosyal yaşama ilişkin her şeyi uluslararası sermayenin iradesine terk eden bir devlet yapılanması anlayışı egemen kılınmaktadır. Bu çerçevede ne yapılabileceği sorusunun yanıtının da şimdiden verilmeye başlandığı kanısındayım. İktidarın elinde kala kala, türban meselesi, meclis lojmanlarının satışıyla uğraşmak gibi hedefler kalmaktadır. İktidar, kendisini ve yandaşlarını, türban gibi konulardaki inadını sürdürerek tatmin etmek zorunda kalacaktır.

Muhalefet de kendisini dar bir çerçeveye sınırlamıştır. Çünkü ekonomiden elini çekmiş bir siyaset, çok daha önceden, CHP'nin de temel hedefi olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Ekonomiden elini çekmiş bir siyasetle devasa boyutlara varmış bulunan sömürü ve sosyal adaletsizlik sorunu nasıl çözülebilir! CHP de neoliberalizmin temel varsayımlarıyla kendisini sınırlamıştır. Sonuçta CHP de sömürü ve sosyal adaletsizlik karşısındaki mücadelesini, Jet Fadıl Bey'in yolsuzluklarının üzerine yürümekten ibaret bir alana hapsedmiş görünmektedir.

Oysa bu gün adaletsizlik denildiği vakit, sömürü denildiği vakit, yolsuzluk denildiği vakit çok daha başka şeyler vardır. Uluslararası alandaki sömürü ve adaletsizlik konusunda hergün bir yenisi yayınlanan BM verileri, görülmemiş bir çarpıklığı gözler önüne sermektedir. 358 kişinin serveti, dünya nüfusunun yarısının gelirin e eşit bir büyüklüğe ulaşmıştır. İçeride de devlet bütçesi, dar gelirlinin ödediği verginin tamamını, devletin sırtından tefecilik yapan bir avuç varlıklı kişiye ve aileye transfer etmenin aracı haline getirilmiştir. Küçülen devletle bu sorunlar çözülemez.

Küçülen devletle çok acil bir gereksinim haline gelmiş bulunan üretim sorunu da, istihdam sorunu da çözülemez. AKP, bu konuda bütün umutları-

nı özel sermayenin teşvik edilmesi gibi, iflası defalarca kanıtlanmış bulunan çözümlere bağlamaktadır.

AKP Seçim Bildirgesinde KİT'lerin "Kamu mülkiyetinin avantajlarını kullanarak riski olmayan bir ortamda çalışmaları piyasa mekanizmasının işleyişini bozmaktadır" görüşüne yer verilmekte ve bu görüşe dayanılarak "ekonomik rasyonelliğini yitirerek kamuya yük haline gelen KİT'lerin özelleştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir" denilmektedir. Oysa, rantabl olmayan, riskli olan, fakat toplum yararı taşıyan alana özel sermaye gitmez, devlet gider ve gitmiştir.

Özel sermayeye bağlanan umutların gerçekçiliği konusunda anımsanması gereken ünlü bir örnek vardır: "Atın önünden kovayı alırsanız su içmesini engelleyebilirsiniz. Ancak, önüne her su koyduğunuz at, su içmez".

Kuşkusuz, özel sermaye kâra susamıştır. Ne var ki kolay spekülâtif kazanç yolları ortada dururken sermayenin üretim ve istihdam yaratacak alanlara gitmesini beklemek boşunadır. Bugün yeryüzü dev bir kumarhaneye dönüşmüştür. Dünya borsalarını ışık hızıyla dolaşan sermayenin, üretmeden iş alanları yaratmadan kârına kâr katarak bir çığ gibi büyümesi mümkündür. Bu yüzdendir ki spekülâtif kazançlar, reel sermaye denilen kesimi de ezip geçebilmektedir.

Defalarca gelmiş, vurup kaçmış olan yabancı sermaye, gene gelebilir. Gene, üretim veya istihdam için değil, vurup kaçmak için gelmesi nasıl önlenecektir? Böyle bir soru AKP'nin gündeminde yoktur.

Sermayenin üretime ve istihdama kanalize olabilmesi için bir şeye daha gereksinimi vardır: talep.

Sosyal hedefleri sözde bırakan ve hatta telaffuz bile etmeyen modeller, geniş kitlelerin satınalama gücünü ağır bir erozyona uğratmıştır. Bir süre önce ünlü bir zengin dediği gibi "üretmek kolay, satmak zordur". Bu durumda, satamayacağı malı üretecek sermayedar bulmak da elbette ki zor olacaktır.

Bugüne kadar izlenen politikaların bir devamını oluşturan AKP iktidarı döneminde neler olabileceği, bugüne kadar olanlardan farklı olmayacak, ve herhalde her şey biraz daha derin boyutlarda olacaktır.

Prof. Dr. Taner TİMUR: Şimdi ne yapılabilir sorusu için önce Türkiye'nin bu günkü durumunun sağlıklı teşhisiyle ilgili bir şey söylemek isti-

yorum. Türkiye de son yirmi yıl içinde kapitalizm giderek artan bir şekilde uluslararası kapitalizmle örtüşmüştür, eklenmiştir. Bunu küreselleşmeyle entegrasyon olarak da nitelendirebiliriz. Adı üstünde, Türk ekonomisi de, kendi zayıf olanakları çerçevesinde, küreselleşmiştir. Bunun için Türkiye’de 1994’ten sonraki krizler çok daha ciddi ve çok daha sarsıcı boyutlar içerisinde yaşanmıştır. Bugün de bu durumdan kurtulmuş değiliz. Şimdi bu durumu değiştirmek, krizden çıkmak için birdenbire bir radikal program uygulamaya kalkmak geçerli olmaz. Sanıyorum ki gerçekten inançlı ve bilgili kadroları olan bir sosyalist parti bile iktidara gelse bir hamlede bu dar boğazdan çıkamaz ve belki daha büyük bir kriz yaratabilir. Nitekim Brezilya’nın, Arjantin’in yaşadığı şey budur. Brezilya da gelmiştir böyle bir iktidar; fakat daha iktidarı almadan onun çevresinde IMF vs. uluslar arası güç odakları çöreklenmiştir; bu bakımdan bu günkü durumdan kurtulmak için, ister istemez adım adım izlenecek, dereceli bir program gerekiyor. Tabi kadrosu nedir, bunu hangi parti yapabilir bunlar ayrıca tartışılması gereken şeyler. Fakat şu kanıdayım ki böyle bir bunalımdan çıkış ancak adım adım, dereceli bir çıkış olmak mecburiyetindedir; çünkü birdenbire radikal önlemler alıp, radikal bir programla ortaya çıkarsanız bir gecede (yine yakın geçmişte gördüğümüz gibi) ülkeden milyarlarca dolar kaçabilir. Türkiye birden bire, çok daha sert koşullarla, Amerika ile, diğer Avrupa ülkeleriyle, borçlu olduğu ülkelerle ve bunların tahsildarı olan uluslararası kuruluşlarla karşı karşıya kalır. Onlar da her türlü tahriki yapabilirler. Önemli olan değişimin yönüdür; derece derece üretime, reel ekonomiye, kısaca "halk"a dönük bir program hayata geçirilmelidir.

Bu ortamda, iktisadi faktörlerin dışında siyasi ve askeri faktörler de rol oynuyor ve bunlar biraz önce söylediğim iktisadi kriz koşullarını daha da vahimleştiriyor. En azından böyle bir potansiyel taşıyor. Onların üzerinde de durmak mecburiyetindeyiz. Bunu söylerken ilk aklıma gelen şey, görünür gelecekteki Irak operasyonudur. Amerika’nın Irak’a yapacağı operasyon, demokratik hedefli bir operasyon olarak sunulmasına rağmen besbelli ki Irak’a bugünkü rejimi de aratacak, kanlı bir operasyon olacaktır. Daha 10 yıl önce çekilen acılardan daha fazlasını çekme ihtimalimiz var. Özellikle Saddam’ın on iki yıl önceki hatasının yükünü Irak halkının ne kadar acı bir şekilde çektiği ve hala çekmekte olduğu unutuluyor. O bakımdan bu gün ilk yapılacak şey Türkiye ile küreselleşme çerçevesinde en yoğun emperyalist ilişkileri kurmuş olan Amerika’ya karşı bir kesin tavır almaktadır. Amerika 11 Eylül’den sonra giderek tek başına süper bir güç, her konuda tek başına karar verme eğiliminde bir "İmparatorluk" olarak artık kendi demokrat ka-

mu oyunu da karşısına alabilecek bir süreç içerisine girmiştir. Fakat bu konuda Türkiye’de insanı üzen ve herkesin dikkatini çekmesi gereken bir atalet içerisinde olduğumuzu görüyorum. Türkiye’de basın hayatında, kamu oyumuzu şekillendiren yazarlar tarafından geliştirilen fikir "bu iş olacak, bu müdahale olacak; biz kendimizi buna göre ayarlamalıyız, hesaplarımızı buna göre yapmalıyız!" yönünde. Yani "bir pay almalıyız; masaya biz de oturmalıyız!" diye, kanlı bir pazarlığın parçası olmak ötesinde bir şey görmüyoruz. Oysa Avrupa’da üç gün önce 500 bin kişiyi aşan bir topluluk, Floransa’daki Sosyal Forum’da, daha önceki küreselleşme karşıtlarının devamı olarak, temel slogan "Irak’a karşı savaşa hayır!" cephesi oluşturdu. Kısaca bu durum yakın gelecekte Türkiye’deki bütün siyasal kozları değiştirme istidadını taşıyor. Aynı durum şu anda konuştuğumuz iktidarı da etkileyecek bir durumdur. Bu iktidar her şeye rağmen, kendini tam inkar etmeden, masaya oturamaz, yani "Irak’a saldırın, biz de sizinle beraber olalım; masaya oturalım" diyemez; (- Alpaslan IŞIKLI: Abdullah Gül dedi; ama Birleşmiş Milletler kararına uyulmazsa, Amerika müdahale ettiği zaman.) Tamam, ama, Birleşmiş Milletler kararı başka. BM kararının altında buna çok karşı olan Fransa’nın da Rusya’nın da hatta Suriye’nin de imzası var. Saddam Suriye’ye çok kızdı, ama BM kararı olunca başka türlü konuşamaz. Amerika’da şu anda savaş cephesinin en büyük sözcüsü sayabileceğimiz *Wall Street Journal* da son çıkan karara, Amerika’nın elini bağlıyor diye ateş püskürdü; neyse uzatmayalım. Söylemek istediğim, görünür gelecekte, bundan sonraki gelişmelerde en büyük, en somut tehlike bence Irak’a yapılacak müdahale olacaktır. Saddam rejimine elbette kimse sempati duymuyor; fakat buna karşı olan cephe, Amerikanın 11 Eylül’den sonra artık gizlemeye gerek görmeden üstlendiği emperyal ve koloniyal role, en egoist en tek taraflı rejiminin ürünü olacak müdahaleye daha da şiddetle karşı çıkmalıdır.

Aslında gelecekte neler olacağı çok fazla unsurları içeren, çok boyutlu bir konuşma gerektirir. Ben sadece en önemli gördüğüm faktör üzerinde durdum.

Prof. Dr. Oğuz OYAN: Bundan sonrası ne olacak? Bir kere iktidar partisini önemli güçlükler bekliyor. Önemli güçlükler bekliyor, çünkü AKP hem programı itibariyle IMF’ye angaje olduğunu gösterdi, hem de bu programın çok dışına çıkan önemli vaatleri de sıraladı. Seçmenden de bu vaatleri üzerine büyük bir oy aldı. Bu vaatler tarıma desteklemeden insanlara iş bulmaya kadar giden yani şu anki katılıkla uygulanan bir IMF programının kabul etmesi zor olan sosyal harcamalara yer veren açıklamalardır. Dolayısıyla iktidar partisini bekleyen birinci sıkışma burada olacaktır. Bu progra-

ma sadakatının derecesi yükseldiği ölçüde oy aldığı kitlelere sırtını dönmüş olacaktır; ve çok geçmeden bir tepkiyle karşı karşıya kalacaktır. Ters durumda da açmazdan kurtuluş yoktur. IMF programına değil de kendi vaatlerinin peşine takılırsa ne olur? Bir kere Taner hocanın dediği gibi, bu programın şurasını burasına delerek gidecekse ve bir yerlerden sağlam kaynaklar da bulamayacaksa, bu ülke daha kötü bir duruma gidebilir. Bunun alternatifi ellerinde yok; yani alternatif bir program, bir ekonomik model oluşturabilse belki o zaman bir çıkışı var. Ama ellerinde öyle bir model yok. Olmayınca, IMF ile anlaşmak zorundalar. Niye çünkü bu borç ödeme programına alışık olabilecek, sadece bir iki harcama kalemini değiştirmekten ibaret olmayan kendi içinde tutarlı bir modelleri yok. Olmayınca da ikinci alternatif yani IMF politikasından uzaklaşmak bunları daha büyük daha erken bir kaosa götürebilir.

Dolayısıyla iki açıdan da çıkmaz içinde. Bu koşullarda seçeceği nedir? Bu koşullarda belirsizliğe değil belirliliğe oynamak yani IMF programına angaje olmak seçilecektir. Dolayısıyla erken bir toplumsal tepki alma ihtimali yüksektir. Bu ihtimal yüksek olduğu için bence yapacakları ilk şey yerel seçimi öne almaktır; çünkü 1.5 sene sonrasında bile beklenmedik bir düşüş yaşayabilir. O nedenle muhtelemen "anayasa değişikliğine bir kez girişmişken şu yerel yönetim seçimlerini 4 yıla getirelim de 2003 ilkbaharında erken yerel seçim yapalım ve bu rüzgarla bütün metropoller ve kentleri ele geçirelim" tavrı içerisinde olabilirler. Böyle bir fırsatçı politika sergilenirse buna karşı çıkmak gerekir doğallıkla. Ben burada aynı zamanda ana muhalefet partisini temsil edilen bir siyaset adamı olarak, bu karşı duruşun çok önemli bir görev olarak algılanması gerektiğini de düşünüyorum. Tabii sadece siyasilerin değil, her çevrenin, bütün bir akademik çevrenin vs. bu tür oportünizmlere karşı durması gerekir. Çünkü bütün yerel yönetimleri fethetmek hedefi, ciddi bir tehlike olarak önümüzde duruyor.

Bu partiyi bekleyen bir diğer önemli sorun, kendi çekirdek kitlesine yani köktendinci sağ kitleye dönük uygulamalarıyla oy aldığı geniş çevrelerin tepkisini çekmek olabilir. Yani biraz önce Sina hocanın söylediği gibi, böyle erkenden türban vs. gibi bir takım semboller üzerinden bunlar harekete geçerlerse, oy almadıkları kesimin ve hatta oy aldıkları geniş kesimin de bir bölümünün tepkisini alırlar. Çünkü bu geniş kesim iş ve aş diye oy verdi; yani "bırak şimdi türbanı ne karıştırıyorsun memleketi" derler. Dolayısıyla orada ben çok hızlı adımlar atmayacağı kanısındayım; ama atmadığı zaman bu defa o çekirdek kitlesinin tepkisini alacaktır. Yani tam anlamıyla iki yüzü keskin kılıç durumundalar. Yani kendi dar çekirdek seçmenine mi sesle-

necek yoksa daha ılımlı orta yol bir politika mı izleyecek? Her ikisinde de sorunları var. Sorunlar olduğu için onları bekleyen akıbet biraz MHP'ninkine benzeyebilir. O örneğe benzememek için de arada bir kendi öz kitlelerine selam vermeden edemeyeceklerdir. Dolayısıyla AKP'yi bekleyen sıkıntılardan bir tanesi de budur.

Bir başka konuya, burada ortaya atıldığı için girmemiz gerekecek. CHP'nin kendisini bu seçim sürecinde yeterince iyi anlatamadığı kanısındayım. Daha iyi anlatabilirdi. Bu arada şu anda meclis dışında kalan bütün partilerin de -yeni kurulan YTP dahil hepsinin- CHP'ye yüklendiği bir seçim sürecinden geçtiğimiz tespitini yapmak lazım. Bu partilerin hepsi de esas olarak CHP'yi Kemal Derviş üzerinden IMF politikalarına aşırı angaje olmakla eleştirdiler. İşin ilginç tarafı bunu YTP ve DSP'nin dahi yapmasıydı. 5.5 yıldır iktidarda olan parti ve politikacıların bu tavrı inanılmaz bir şeydi.

Aslında bir yandan da CHP konusunda tam da doğru olmayan bir perspektif çıktı diye düşünüyorum. Çünkü IMF politikaları konusunda bazı kırılma noktalarını yakalamıştık. Kısmen de olsa IMF politikalarından tarım politikaları açısından olsun, bazı diğer politikalar açısından olsun bazı yeni düzenlemeler yapılabilir noktasına gelinmişti. Bunu ben şuna dayanarak ta söylüyorum: Seçim sürecinde bir üst düzey toplantıda tarıma ilişkin politikalarda en azından IMF programının tam da tersi olacak yeni bir vaatler zincirini getirebilmiştik. Ancak bunlar anlatılmadı.

Fakat şimdi tam da bunun sırası. Bu nedenle de CHP açısından muhalefetin sadece bir laiklik ekseni üzerinden yapılacak muhalefetle sınırlanmaması gerekli. Çok uzatmadan şunu söyleyeyim: Bir kere Türkiye'de bir demokrasi oyununu şu veya bu şekilde yarım yüzyıldır parlamenter demokrasi koşullarında götürüyoruz. Burada Korkut hocanın şimdiye kadar birçok kez yazıp çizdiği bir şeyi anımsatmakta yarar var: Bu sistem şu veya bu şekilde popülizm denilen bir zemin üzerinde yürüyor, yani iktidarlar geniş kitlelere seçim döneminde yada yakınlarında özellikle sundukları bir takım sosyal harcamalarla bu sistemi daha fazla meşrulaştırabiliyorlar; kitlelerin bu sisteme katılımlarını sağlayan bir zemin oluşturabiliyorlar. Dolayısıyla eğer biz bu oyunun sürmesini istiyorsak şu an AKP'nin seçim meydanlarında vaat ettiklerinin peşinde olmak zorundayız. AKP'yi bekleyen en önemli sorunlardan biri, başlangıçta da belirttiğim gibi budur.

Aslında toplumun sürekli aldatılmaya karşı verdiği tepkiler giderek zamanından daha erken alınmaya başlamıştır. Yani toplumun iki seçim

dönemi bekleyecek sabrı kalmamıştır. O nedenle ben AKP'nin de, eğer bu vaatlerinden çok uzaklaşır ve kitlelerin taleplerini karşılayamazsa, ikinci bir seçim döneminde çok güçlü olamayacağını düşünüyorum. Tabi bu arada toplumun doğru bilgilendirilmesi kritik bir önem taşıyor. Medya burada çok önemli çünkü doğru bilgilendirme yapılamazsa mücadele gerçekten çok zor. Gerçi kitleler her seferinde yeni bir umut içerisine düşüyor, tepkiler böyle geliyor, bu da yeni yeni aldatılmalara müsait bir yapı oluşturuyor. Ama en azından kitleler bir seçim vaadinde kendilerine söylenenleri bir başka seçime ertelemeyecek kadar sabırsız durumdadır artık. Çünkü çok büyük bir işsizlik, çok büyük bir açlık sınırında yaşayan insan kitlesi var. Dolayısıyla iktidarı da çok zor günler bekliyor.

Prof. Dr. Oktar TÜREL: Ben AKP'nin başarı şansını, dar anlamda, iktisat düzlemindeki başarı şansı olarak değerlendirmeye çalışacak ve çok kısa, kısa ve orta dönemi birbirinden ayıracağım.

Çok kısa dönemde AKP "cicim günleri" yaşayacaktır. "Cicim ayları" diyemiyorum; çünkü bir kısım medyanın pompaladığı iyimserliğe malzeme olan çok kısa dönemli hareketler (örneğin nominal faiz hadleri ve döviz kurlarının düşüşü, borsa endeksinin yükselişi, v.b.) kısa dönemde bile kalıcı olamaz.

Kısa dönemde AKP, IMF ile müzakere ederek "vaziyeti idare etmeye" çalışacak, AKP'nin yukarıda değindiğim "doğaçlama" eğilimleri ile IMF'nin doktriner bakışı arasındaki uyumsuzluk IMF ile ilişkileri bazan gerse de, bu ilişkiler kopmadan sürecektir. Nasıl demokrasi Tayyip Erdoğan'ın ikrar ettiği gibi iktidar için bir araçtan ibaret ise, neoliberalizmin güç merkezleri ile işbirliği de İslâmcı sert çekirdeğin iktidar olma mücadelesinde bir araçtır. Neoliberal teknokratlar, bu güç merkezleri ile flörtte ölçüyü kaçırdıklarında Erdoğan ve yakın çevresinden gerekli uyarıları alacaklardır.

IMF ile ilişkileri sürdürmekte AKP başlıca dört nedenle şanslı görünüyor:

- (1) IMF'nin istikrar ve yapısal uyum şablonu önündeki iki ciddi sınav, Brezilya ve Türkiye'de yaşanacaktır. AKP yönetimi, en azından, dış borçları çevirebilmek için IMF'ye muhtaçtır; ancak IMF'de kendi modelinin (şimdiye kadar emsali görülmemiş) başarılı bir örneğini dünyaya sunma ihtiyacı içindedir. Arjantin skandalını izleyecek Türkiye ve Brezilya bunalımları, IMF'ye çeşitli çevrelerden yöneltilen

ciddi eleştirileri güçlendirecek ve bu kuruluşun yeniden yapılanmaya zorlayacaktır. Böyle bir zorlama IMF'yi mesken tutmuş ortodoks neoliberallerin itibar ve pozisyon kaybı anlamını taşır.

- (2) Türkiye bugün Orta Doğu'daki belirsiz ve kaypak ortamda önemli bazı konjonktürel müzakere avantajlarını hâlâ elinde bulundurmaktadır.
- (3) Gerçekçilikten uzak ve ekonomik sağduyuya ters düşen kamu kesimi birincil fazla hedefleri Türkiye'de gayrisafi vergi ve vergi benzerleri yükünü sermaye için rahatsız edici düzeylere çekme istidadı gösterdiğinden, AKP sermayeye "mali miladın ertelenmesi"nden "enflasyon muhasebesi"ne, sosyal güvenlik primlerinin azaltılmasından vergi ihtilaflarının tasfiyesine kadar uzanan bir dizi vaadde bulunmuştur. IMF kendi "mesleki itibar"ını korumak için birincil fazla hedefini açığa düşürecek bu tür vaadlere karşı taviz vermez görünüm sergilemeye çalışmakla birlikte, sermayenin iktidarı için iyi olanın IMF için de iyi olduğunu çok gecikmeden algılayacaktır.
- (4) Yukarıda değindiğim doğaçlama zorunlulukları, AKP iktidarı için gerektiğinde IMF'nin yanlış ve eksik bilgilendirilmesi ve IMF'nin geçersiz ekonomik tahmin ve analizlere yandaş çıkması ile sonuçlanacaktır. Özal'ın iyi öğrencileri olarak AKP liderleri, IMF ile ilişkilerin teknik olmaktan çok siyasal nitelik taşıdığını bilecek ve "şeffaflık" masallarına işlerine geldiği zaman sırt çevirecek kadar "umur görmüş" kişilerdir. IMF, AKP'nin kimi taktik manevralarına göz yumacaktır, "Asaletin şanındandır!" diyerek.

Dolayısıyla, Türkiye'de vaziyetin bir süre daha idare edilmesi ve Türkiye'nin iç ve dış borçlarının çevrilebilirliği efsanesinin bir süre daha pazarlanabilmesi mümkündür. ABD'nin olası bir Irak harekâtı bu imkanları ciddi ölçüde kısıtlayabilir. Her "hal-ü-kârda" AKP'nin muhalifleri kendi stratejilerini saptarken AKP'nin iktisat gemisini tez zamanda karaya oturacağı beklentisi için olmasalar akıllılık ederler.

Orta dönemde Türkiye ekonomisinin derleyip toparlanması, görece hızlı bir büyüme çizgisine oturması ne denli mümkün? AKP seçim bildirgesinde bu amaçla uygulanması düşünülebilecek senaryolardan birine, yani alt-yapı yatırımları ile güdülenen bir büyüme hamlesine değinmiş bulunuyor. Ekonomiye canlılık ve sermaye sınıfından AKP'yi yeni destekler kazandırma arzusu, böyle bir atılımı gerekçelendirebilir. Ancak bu yatırımlar ek kaynak gereği doğuracakları ve dış ticarete konu (yani ihraç edilen veya ithalatı ikame eden) mallar üretmeyecekleri için, sağlanan gelir genişlemesi

cari dış açıkları büyütecektir. Dış alem ise Türkiye'nin artacak cari açıklarını finanse etmek şöyle dursun, dış kredi refinansmanında bile fazla istekli görünmemektedir. Özal, 1980'li yılların başındaki ekonomik durgunluğu altyapı ve konut yatırımlarını canlandırarak aşmaya çalışırken cari açıkların finansmanı için sağladığı taze kredilere ve dış borç ertelemelerine güveniyordu; bunun yanında 1970'lerde yeterli yatırım tahsisleri alamamış enerji, kentsel altyapılar, ulaştırma ve haberleşme ağlarındaki fiziki sermaye eksikliğini gidermeyi amaçlıyordu. Özal'ın AKP'deki izleyicileri bu imkân ve fırsatlardan yoksun bulunuyor.

Dolayısıyla AKP'ye çıkış yolu olarak dış ticarete konu sektörlerle yönelik bir özel yatırım hamlesi kalıyor. Yerli girişimciler, böyle bir hamle için yeterli istek ve mali güce sahip görünmediklerinden, AKP'nin umudu yabancı üretici sermaye ve özellikle AB kökenli girişimci sermayesidir. Bu senaryo tümüyle imkân dışı sayılmamalı. AKP, AB ile ilişkilerinde geçmiş iktidarlardan daha anlayışlı ve tavizkâr olabileceğinin işaretlerini vermiştir; yeni bir dışa açılma ve üretici sermaye girişi AKP iktidarına orta dönemde nefes aldırabilir.

Ne var ki, doğrudan yabancı yatırımların ateşleyeceği böylesi bir büyüme, düşük ücret / yüksek kâr oranları eşlemesine dayanan bir büyüme olacak ve emekçilere işsizliğin "kırk katır"ı yerine, düşük ücretin "kırk satır"ı bir tercih olarak sunulacaktır. Emekçilerin böyle bir birikim modeline katlanabilmesi için Prof. Işıklı'nın değindiği dinsel öğeler başarı ile kullanılacak, İslam'ın dayanışmacı özellikleri gündeme getirilecektir. Ben, Prof. Oyan'dan farklı olarak AKP yönetiminin emekçi tepkilerini böylesi yöntemlerle nötralize etmekte epey mahir olacağını, bu doğrultuda fırsatlar yaratamadıkları zaman başörtüsü, ibadet özgürlüğü, v.b. konularda açık çatışma sınırlarına varmayacak tahriklere başvuracağını tahmin ediyorum.

Önümüzdeki günlerde küreselleşmenin eşitsizleştirici ve yoksullaştırıcı etkilerine ve ekonomik durgunluğa karşı toplumsal tepkiler solda biri uluslararası, diğeri de ulusal vurguları ön plana çıkaran iki siyasal mecraya yönelebilir. Uluslararası emekçi dayanışmasını vurgulayan kanat, kendisine CHP içinde yer bulamamış sosyal demokratlara açılmaya çalışırken, emperyalizme karşı ulusal direnişi canlandırmak isteyen kanat ise şimdiye kadar 'orta-sağ'ı desteklemiş olan toplum kesimlerini saflarına katmaya uğraşacak. Günümüz Türkiye'sinde bu iki hareketin aynı siyasal mecrada buluşması bence zayıf bir olasılık. Bugün için uygulanan neoliberal modeli

yedekleme rolünü sahiplenmiş görünen CHP'nin söz konusu toplumsal muhalefet oluşumlarını yönlendirme ve örgütlemekte bir katkısı olacağını sanmıyorum. Tabii, CHP kendi içinde hesaplaşır ve bir dönüşüme uğrarsa durum başka; ama ufukta böyle bir görünüm yok.

'Ne yapmalı?' sorusuna yurttaş ve öğretim üyesi/meslek adamı kimliklerimizle ayrı cevaplar verebiliriz. Yurttaş olarak kendi görüş ve düşüncelerimiz doğrultusundaki bir siyasal hareket içinde yer alıp almayacağımıza karar vereceğiz. Öğretim üyesi/meslek adamı olarak yapabileceğimiz şey ise bulabildiğimiz her iletişim kanalı ile, her fırsatta ve her platformda toplumumuza bilgi ve deneyimlerimizi aktarmaktır.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Çok anlamlı bir noktaya geldiğimizi sanıyorum ve anlamlı bir noktada bitirdiğimiz kanısındayım. Gerçekten de Türkiye'de demokratik muhalefetin önemli zaafı bu uluslararasıçılık ve ulusalcılık çizgisinin arasındaki ittifakın, uzlaşmanın sağlanamamış olmasıdır. Eğer uluslararasıçılık sermayenin kayıtsız şartsız hegemonyasında bir küreselleşme değilse, uluslararasıçılık, çalışanların ve "mazlum milletler" in enternasyonal dayanışması demek ise ulusalcılıkla bir çelişkisi asla söz konusu olamaz. Çünkü ulusalcılık demek, özünde anti emperyalizm demektir, enternasyonalizmle anti emperyalizm birbiri ile özdeş örtüşen oluşumlardır.

Türkiye'deki sorun da bu iki sağlıklı çizgiyi içerecek bir siyasal oluşumun vücuda getirilememiş olmasıdır. Atatürk geçmişte bunu sağladı. Bu sağlanamadığı zaman, AKP'nin başarısızlığa uğraması halinde, sağlıklı bir alternatifin yokluğu dolayısıyla, zorunlu olarak daha sağlıklı bir çözümün kendiliğinden gerçeklik kazanacağını beklemek boşunadır. Sağlıklı bir alternatifin yokluğu sonucunda, bugünkünden daha sağlıklı bir durumun doğması da kaçınılmaz olabilir. Tarih bunun sayısız örnekleriyle doludur. 2. Dünya Savaşı öncesinde, dibe vuran ekonominin er veya geç sosyal demokrasinin önünü açacağı hesabıyla olaylara seyirci kalan Alman Sosyal Demokrat Partisi, en sonunda Hitler'in iktidarına da seyirci olmak zorunda kalmıştır

Prof. Dr. Oğuz OYAN: Eğer Türkiye'de gerçekten kitleler bugünkü tercihleri sonucunda kendileri için bir çözüm göremezlerse, benim daha önemli bir kaygım var: Ortaya çıkacak tepkiler her ne olursa olsun, bunların siyasal düzlemde, demokratik mekanizmalar içerisinde çözümlenebileceği konusuna güvenin kaybolması halinde, demokrasi dışı çözüm-

lere, otoriter rejimlere heves edilmesi gündeme gelebilir. Türkiye’de 50 yıldır iyi kötü sürdürdüğümüz parlamenter demokrasi tarihimizin uzun süreli bir kesintiye uğraması olasılığı olabilir; buna da bir dikkat çekmek istiyorum.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI: Burada, kuşkusuz, sağlıklı bir alternatif oluşturma iddiası taşıyan demokratik siyasal oluşumların yapması gereken, atalete gömülme, bekleme, herhangi bir başka kötü olasılığın doğması kaygısıyla köseye çekilip durma veya olur olmaz her vesileyle iktidarı onaylama olmamalıdır. Yapılması gereken, sağlıklı bir alternatif oluşturma ve bu amaçla kitleleri bilinçlendirme yönünde liderlik sorumluluğunun gereklerini yerine getirmek olmalıdır.